

Г. П. Джемұла, Т. Н. Долматова

Книга, за допомогою якої мамі, татусі,
дідусі чи бабусі зможуть навчити читати діточок

ВЧИМОСЯ ЧИТАТИ

ЧАСТИНА 2

Знов ті гуси! Як вони знають, що Круть без лозини? Загнали гномика на ганок та все: «Ге-ге-ге!» От Круть стоїть на ганку й сердито їх передражнює: «Ге-ге-ге!»

— Що, знов дражнитесь? — запитав дідусь.

— Та це я вчу біля гусей звук [г], — знайшовся Круть.

— Ну, і що ти про нього скажеш?

— Приголосний, твердий, дзвінкий.

М'яка пара — [г']. Глухі пари до цих звуків — [к] та [к'].

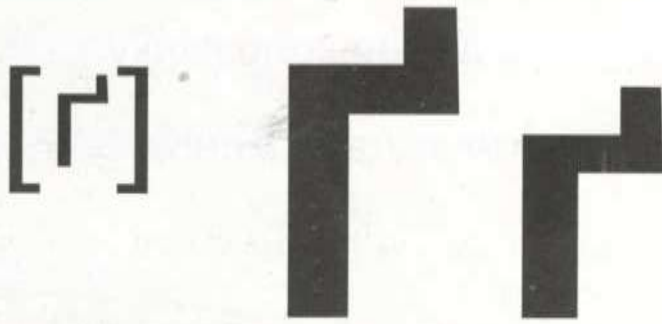
— А слів із [г] я знаю мало: ганок, гудзик, гава, агрус, гуля. У всіх словах чути твердий [г], а слів із м'яким [г'] я зовсім не знаю.

— На тобі слово «легінь» — на заході України так називають юнаків. А взагалі слів із [г], [г'] небагато. Ми з тобою будемо їх потрошку завчати. Поки що назву такі: ґрунт (шар землі), ґвинт, ґрати (решітка), ґелґотати.

На сьогодні досить.

Букви, що позначають ці звуки, такі — **Ґ ґ** (ge).

— Ця буква дуже схожа на букву **Г**.
Мені зовсім неважко її запам'ятати.
— Тоді послухай вірш
про букву «**Ґе**», і будемо читати.

Ґудзик буква «**Ґе**»
знайшла;
А підняти не змогла.
Г. Джемуга

69

Читаємо

■ Склади	аґ-ґа	ґні	аґр
	оґ-ґо	ґро	оґґ
	еґ-ґе	ґлу	уґл
	уґ-ґу	оґа	іґт
	иґ-ґи	жґу	еґн
	іґ-ґі	ґже	іґм

■ Слова	ґанок	ґава	ґрунт	ґулі	аґрус
	ґел-ґо-та-ти		гулі — ґулі		ґрати — ґрати
	ґніт — ґніт		ґава — кава		ґулі — кулі

Прочитайте оповідання.

■ Текст

Ґвинтик

Був в Олега ґвинтик, а в Гени коло ґанку
ріс аґрус.

— На тобі, Гено, ґвинтика. Даси мені
за нього аґрусу.

Поласував Олег аґрусом. А потім став
жалкувати за ґвинтиком.

Підкресліть у тексті букви г та ґ.

70

Що б ви порадили Олегу?
Де на малюнку Олег, а де Гена?

— Крутю, ти ще не забув слів зі звуком [ґ]? —
запитав увечері дідусь.

Круть назвав такі слова:

ґелґотати, ґрунт, ґрати, ґвинт, аґрус, ґанок,
ґудзик, ґава, ґуля.

А які слова
запам'ятали ви?

— І ще, дідусю, я постараюся бути уважнішим
і не ловитиму ґав! Що це означає?

Урок 23

71

Дідусь зробив для Крутя дудочку. Що за весела дудочка вийшла! Спершу на ній грав дідусь. Круть почав проситися:

— Дай, дідусю, дудочку, дай!

Награвся Круть, аж дудочка захрипла. А тоді згадав, що й подякувати дідусеві забув. Тож підбіг він до дідуса, поцілував його та й каже:

— Дуже дякую, дідусю, за дудочку!

І аж сам розсміявся:

— О, майже всі слова зі звуків [д], [д'] починаються!

— Так. А що ти про ці звуки сказати можеш?

— [д] — приголосний, твердий, [д'] — м'який, вони дзвінкі, а їхні глухі парні звуки — [т] та [т'].

— Молодець, Крутю. Тоді настав час показати тобі букви на позначення звуків [д], [д'].

Ось вони — **Д д** (де).

[Д] **Д д**

На що схожі
букви **Д д**?

72

Послухайте вірш
про букву **Д**.

В букви «**де**» веселий **дім**.
В гості хочете? **Ходім!**

Намалюйте до віршика
свою картинку.

Читаємо

■ Склади	ад-да	здо	озд
	од-до	дру	удр
	уд-ду	дві	ідв
	ид-ди	вда	алд
	ед-де	жде	енд
	ід-ді	дму	урс

■ Слова давати доміно дудка димар дерево дірка
дід дідок дідусь прадід

Порівняйте пари слів.

Дам — там, діло — тіло, лід — літ.

■ Речення На дубі ростуть жолуді.
Дорога дуже слизька.

■ Текст

Друзі

Дмитро та Данило — давні друзі. Живуть в одному будинку. Вони завжди разом. Де Данило — там і Дмитро, де Дмитро — там і Данило.

73

Хто з хлопців Дмитро, а хто Данило,
якщо Данило вищий за Дмитра?

74

Урок 24

Сьогодні в Крутевого дідуся Йосипа день народження. Тому вже зранку гномик став готувати подарунок. Він намалював портрет дідуся й вирішив його підписати ось так: «Мій дідусь Йосип».

— Букви м, і, д, у, с, ь, о, с, и, п знаю, а як позначити звук [й]? Подивлюся, де в букварі назви малюнків починаються звуком [й'], там і букву побачу.

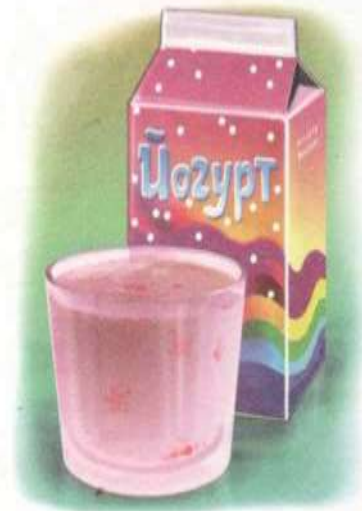

Ось які малюнки знайшов Круть.

Знайшов і зображення букви **Й й**, яка зветься «Йот». Букву «Й» Круть запам'ятав відразу, бо вона схожа на букву **И**.

[й] **Й Й**

Узяв Круть портрет дідуся і вписав туди вивчені букви.

Пішов гномик вітати іменинника. Дідусь подякував йому і за портрет, і за те, що Круть сам букву **Й** вивчив.

75

Що, по-вашому, Круть побажав дідусяві?

Читаємо

■ **Склади** ай ой-йо ей уй ий ій

■ **Слова** йод йог район гайок бойовий
дай май край мий рий лійка
майка гайка байка бійка

■ Речення **Лий, лий, поливай —
Буде добрий урожай!**

Які ви ще знаєте
заклички для дощу?

■ Текст

Йог Сергійко

Показав Сергійко Андрійку картинку. Там
йог йде по склу. У роті в нього вогонь.

— От би собі йогом стати!

Та ногами на скло.

Ніг не порізав, але крику наробив!

Навіть сусідка з йодом прибігла.

Що ви
знаєте про
йогів?

76

Послухайте віршик.
Розгляньте малюнок
до нього.

Йоржа впіймав на вудку Йосип.
Впіймав і скрикнув: «Ой-ой-ой!»
Не знав, напевне, Йосип досі,
Який колючий йоржик той!

Н. Забіла

Яких іще риб ви знаєте?

— Щось я не бачу після цієї букви знака м'якшення,
— сказав Круть.

— А який звук вона позначає? — запитав дідусь.

— Дзвінкий, а от щодо м'якості...

— Цей звук м'який, і твердої пари в нього нема.

А раз він м'який, то знак м'якшення після букви
«ЙОТ» не потрібен.

Урок 25

77

Круть із друзями запуслав повітряного змія. Було весело, і всі сміялися:

— Хи-хи-хи! Хі-хі-хі! Ха-ха-ха!

— Цікаво слухати, як ви смієтеся, — мовив дідусь, —
один хихикає, другий хіхікає, третій хахакає...

— Щось багато звуків [х] та [х'].

— А що це за звуки, Крутю?

— [х] — твердий глухий приголосний, а [х'] —
м'який глухий приголосний.

— А чи знаєш ти слова зі звуком [х]?

— Хмара, хвіст, пух, сухі, хіба...

— А ще?

Задумався Круть, а дідусь підказує:

— Що ти їси щодня?

— Халву!

— Хіба ти щодня халву їси?

— Ой, дідусю, це ж хліб!

— Правильно. А як називається моя
улюблена гра?

— Хокей! А ще я згадав такі слова:
хата, халат, холодильник.

— Ось як виглядає буква для позначення звуків [x], [x'] — **Х х**.

[x] **Х х**

Дідусь узяв дві палички й поклав їх ось так:
— Бачиш, букви ці дуже схожі — **Х х** (ха).
— Ця буква схожа на хрестик, а ще вона є на нашому змієві та на інших предметах, — сказав Круть і став шукати цю букву скрізь.

Пошукайте й ви.

78

Послухайте вірш.
Назвіть слова
зі звуками [x], [x'].

Глянув хрущ на букву «**ха**»
Та й зайшовся: «**Ха-ха-ха!**»

Г. Джемула

Читаємо

Склади	ах—ха	хру	урх
	ох—хо	мхи	имх
	ух—ху	хна	ахн
	их—хи	хве	евх
	іх—хі	сху	унх
	ех—хе	пхі	іхр

■ Слова хата холод ху-дож-ник трохи хі-рург хек
тихі — тихий сухі — сухий халва хліб хурма́ хрін

Прочитайте

В Олексі важка хвороба. Він — хвалько.

Порадьте, як вилікувати Олексу.

■ Текст

Хитрун

Мій песик — хитрун. Лежить тихо, ніби спить.
А варто підійти котику — песик хап його за хвіст!

79

— Дідусю, звуки [х] та [х'] — глухі приголосні,
а чи є в них дзвінка пара?

— Так, Крутю, вимов пошепки звук [г], що ти чуєш?

— [х].

— Отож, це й буде пара: [г]–[х], [г']–[х']. А які ще пари
глухих та дзвінких приголосних ти пам'ятаєш?

І Круть почав: [б]–[п], [з]–[с], [д]–[т], [г]–[к].

Придумайте
продовження
цієї історії.

Зробіть це й ви.

Знайшов Круть у дитячому журналі незрозумілий запис — лінієчки з якимись дивними значками.

— Що це за букви, дідусю?

— Це, онучку, не букви, це ноти, тобто значки, якими музику записують.

— А їх, як і букв, багато?

— Ні, Крутю, їх лише 7, і називаються вони так: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

— І все? І будь-яку музику можна записати? От здорово! Навчи мене, дідусю, їх писати!

Сів Круть біля дідуся.

Спершу зобразили вони 5 лінійок — нотний стан, а на лінійках та між ними — ноти, ось так:

— А де яка нота стоїть, дідусю?

— Зараз ми їх підпишемо. Отже, почнемо знизу: до, ре, мі...

На наступній, четвертій ноті Круть спіткнувся:

— Я не можу, дідусю, написати «фа», бо я чую звук [Ф], а для його позначення букви ще не знаю.

- А що скажеш про цей звук?
- Це твердий глухий приголосний; м'яка пара — [ф'], а от дзвінка...
- Дзвінкої пари в цього звука нема. А чи є звуки [ф] та [ф'] в таких словах? Ось послухай:

фрукти, фото, фазан, хвіст, фільм,
фартух, хвиля, торф, фонтан...

- Я аж 7 слів упіймав, дідусю!
 - Молодець, Крутю. А назви-но мені ті, які тобі запам'яталися.
- Букви на позначення звуків [ф] та [ф'] виглядають ось так:

Ф ф (еф). На що вони схожі?

Назвіть і ви.

[ф] **Ф** **ф**

81

Віршик
про букву
Ф.

«Еф» малює фазана.
Ну й художниця вона!

Г. Джемула

Круть повернувся до нот і за допомогою дідуса дописав назви решти: фа, соль, ля, сі.

— А як їх треба співати? — запитав гномик.
Проспівав дідусь Крутеві всі ноти, а гномик одразу ж свою пісеньку склав:

— До, ре, мі, фа, соль, ля, сі —
От я й знаю ноти всі!

Читаємо

Заспівайте цю пісеньку по-своєму й ви.

82

■ Склади	уф–фу	фру	урф
	аф–фа	фле	офт
	оф–фо	фне	афт
	еф–фе	фто	інф
	іф–фі	фмі	езф

■ Слова флот Федір форма гриф

Підставте подані склади в кожне слово рядка.

ФІ	...гура	...льтр	...льм	...нал
ФО	...нтан	...то	...кус	...рель
ФА	...ра	...рба	...зан	...кел

■ Речення

Фазан фотографував Федора.

Прочитайте речення.
Що не так?
Виправте.

Футбол

Федько й Федот — футболісти. Футбол у них навіть у квартирі. Погнали вони до воріт клубок. Розбилася мамина ваза, упав вазон із фіалкою, зірвалася фіранка. Отакі горе-футболісти!

83

Розкажіть, у які ігри можна гратися в приміщенні.

— Дідусю, Грай так смішно вимовляє звуки, — говорив дідусеві увечері Круть. — Я його не дражню більше, але ж він і говорить! Замість слова «хвоя» — «фоя», замість «хворий» — «форий», замість «хвіст» — «фіст»...

— Це ж він які звуки неправильно вимовляє?

— Та замість [хв] каже [ф], а замість [хв'] — [ф'].

— Ти теж малим не все правильно вимовляв.

Але давай і ми повчимося правильно вимовляти ці звуки в словах.

Прочитайте
чітко!

хвоя — форма

хвіст — фірма

хворі — фон

хвиля — фиркав

хвала — фарба

дрохва — строфа

— Чого це ти, Крутю, речі свої розкидаєш? — запитав гномика дідусь.

— Я не розкидаю, а складаю, — відповів Круть. — Шубу, шапку й шарф кладу в шафу. А ти, дідусю, нічого цікавого не помітив?

— А що я мав помітити?

— А те, що назви цих речей розпочинає звук [ш]. А звук цей — твердий глухий приголосний, ще й шиплячий. У нього є м'яка пара — [ш'] у словах «наші», «миші». А чи є в нього дзвінка пара?

— Є, Крутю, це звуки [ж] та [ж']. От перевір.

Перевірів гномик і заспівав: [ж]–[ш], [ж']–[ш']!

— А тепер я, Крутю, перевірю, як ти чуєш цей звук у словах: шість, пиши, кличу, вночі, перші, пошили.

Як ви гадаєте, у яких словах Круть «упіймав» звуки [ш] та [ш']? Назвіть їх.

Дідусь показав Крутю букви **Ш ш** (ша).

[Ш]

Ш

ш

— Вони схожі на корону, на гребінчик із трьома зубцями, на виделку й ще на одну, поставлену на бік букву — здогадайтеся, на яку!

Віршик
про букву
Ш.

У дорогу буква «ша»
З шоколадом вируша.

Г. Джемугла

85

Читаємо

■ Склади

аш-ша

шка

арш

уш-шу

шру

ушк

еш-ше

шло

енш

иш-ши

кши

івш

іш-ші

шви

ошт

ош-шо

нші

ирш

■ Слова шашка шишка пишу кошик наше
гроші Сашко вийшов ваші тиша

■ Речення У Сашка швидка машинка.
Шахи — хороша гра.

■ Текст

У кошику клубки з нитками.
Ними стала гратися наша кішка.
Лихо тепер ниткам!

86

Здогадайтеся,
як прочитати цю
скоромовку.

Що кішка робить із нитками?
Розкажіть.

Ш Т У И Х Ш Я С У Я С І У Я
І Ь М В М Е Т Е М Т О Й М Т
С Ш Л И И Н В Ш Л Ь Б Ш Л Ь

Урок 28

87

— Крутю, ти вже почистив штанці після вчорашнього футболу? — поцікавився вранці дідусь.

— Почистив, дідусю, можеш перевірити!

— А черевики як поживають?

— Їх я теж почистив. А щоб було веселіше, я пісеньку собі склав, ось послухай:

Четверо чоловічків
Чистили черевичка.

— А чий це черевик, Крутю?

— Та, мабуть, якогось велетня, раз його аж четверо чоловічків чистять. А може, ті чоловічки дуже маленькі...

— Непроста в тебе пісенька, Крутю!

— Еге ж. Я хотів, щоб в усіх словах був звук [ч], так у двох словах аж по два такі звуки!

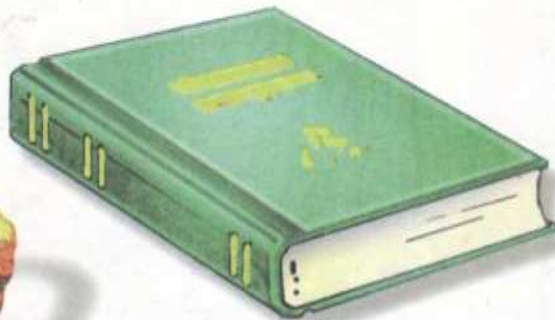
— Що ж то за звук, Крутю?

— Твердий глухий приголосний, дідусю, ще й шиплячий, м'яка пара — [ч']. А чи є в нього дзвінка пара?

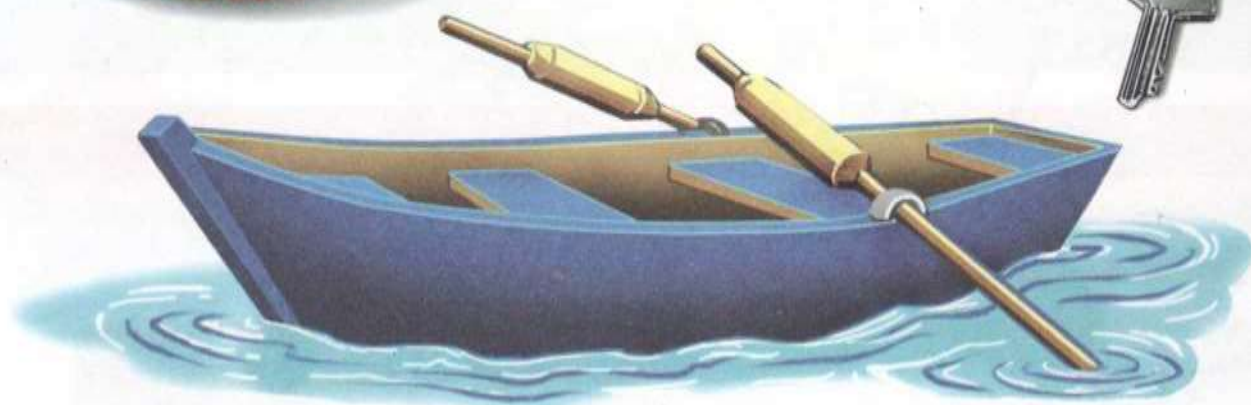

— Дзвінки пари у твердого [ч] — [дж], а в м'якого [ч'] — [дж'].
Круть проспівав свою пісеньку так, щоб твердий [ч] прозвучав м'яко, а тоді став шукати серед зображених предметів ті, у назві яких є [ч] або [ч'].

Спробуйте й ви.

88

— Букви на позначення звуків [ч] та [ч']
ось такі — **Ч ч** (че), — сказав дідусь.
— Схожі на перекинутий стілець, на цифру 4...

[ч] **Ч ч**

Віршик
про букву
ч.

В чайнику у букви «че»
Чай гарячий, аж пече.

Г. Джемула

Назвіть слова зі звуком [ч],
знайдіть у словах букву ч.

Читаємо

■ **Склади** ач–ча уч–чу ич–чи юч–чю оч–чо іч–чі еч–че
чка очк чере арч вчу увч мчи ічт

■ **Слова** чапля хочу хоче ніч чітко читай
че-пур-ній чубчик

■ **Речення** Ми вчимося читати.
Маринка — чéмна дівчинка.

■ **Текст** Суничка смачна, чорничка — теж.
Чорничка чорна, а суничка червона.
Чому ж вона не червоничка?

Складіть слова зі
складів однакового
кольору:

Які ще ягоди ви знаєте?
Якими любите ласувати?

ЧИ	ЧОР	ЛИЧ	КИ	СИ
КАЧ	НИ	ПО	ЧАЙ	ХО
НИК	ЖИК	ЧКА	ГАЧ	ЧЕ
КА	НИЙ	ЧІ		

— Дідусю, мені Сидь слова зіпсував, — жалівся Круть.
— Було написано ось так: ПИШИ, ПРОШУ, а він подописував букві Ш хвостик! Тепер це вже не слова: ПИЩИ, ПРОЩУ!

— Ну, Крутю, слова від цього зовсім не зіпсувалися, вони просто поміняли своє значення. Було «пиши» — стало «пищи», було «прошу», стало «прощу».

— Нічого не розумію, дідусю. Чуємо два звуки — [шч], а пишемо одну букву...

[шч]

Щ щ

— Це буква **Щ щ** (ща), Крутю. Вона позначає звуки [шч], якщо вони стоять саме в такому порядку.

— Букви Ш та Щ схожі за написанням, можна помилитися й неправильно написати чи прочитати...

— На те й щука у воді, щоб карась не дрімав, Крутю. Будеш уважнішим при читанні, а при написанні будеш слухати та повторювати. Почуєш [ш] — вибирай букву ш, почуєш [шч] — вибирай щ. Розділи малюнки з цими звуками на 2 групи.

91

Вірш
про букву
Щ

Упіймала буква «ща»
Щітку, щуку і ляща.

Г. Джемуга

■ **Склади** ща–ащ щу–ущ щи–ищ що–ощ щі–іщ ще–еш

■ **Слова** гуща щока вище краще плащ плач

■ **Речення** Чі-ші-щі, щітка чистила плащі.
Че-ше-ще, добрий коржик, дайте ще!
Ча-ша-ща, льотний вечір для хруща!

■ **Текст** — Хмаринко, дай нам дощу! —
просили квіти, кущі й дерева.
— Зачекайте, поки виросту, —
відповіла хмаринка.

Чим хмаринка схожа з кущами й деревами?
Навіщо рослинам дощ?
Що буде з хмаринкою, коли вона виросте?
Розкажіть.

Урок 30

93

— Олівець, ножиці, цукерки, цирк... — роздумував Круть. — Я скажу, дідусю, що найцікавіше мені слово «цирк», а найсмачніше — «цукерки».

— А мені всі чотири твої слова цікаві тим, що в них є звуки...

— [ц] та [ц'], дідусю, — підхопив Круть. Ці звуки приголосні: [ц] твердий глухий, а [ц'] — м'який глухий. А дзвінка пара яка в них?

— Дзвінка пара — [дз] та [дз']. А ось чи є в назві зображених предметів ці звуки?

— О, дідусю, якщо я скажу «кішка» — нема,
а якщо «киця» — є [ц'], якщо «колодязь» — нема,
якщо «криниця» — є [ц'], якщо «гвіздок» — нема,
якщо «цвях» — є... Так що все залежить від мене!

— От і добре, Крутю, що ти стільки слів знаєш.
Букви ж на позначення звуків [ц] та [ц']
такі — **Ц ц** (це).

— Наче частинка букви **Щ!**

[ц] **Ц ц**

Віршик
про букву
ц.

«**Це**» **ц**укерки роздає,
Всім по дві у неї є.

Г. Джемуга

■ Склади	ац–ца	цко	ецк
	уц–цу	цре	ірц
	ец–це	мци	оцт
	ці–іц	вці	умц

■ Слова цап цирк сцена кінці мо-ло-дець цуцик

■ Речення У брата спритні пальці.
Синиці — пташки.

■ Текст

Добре серце

Прийшла до криниці баба Федора.
Старенька, з ціпком. Набрала води у відерце.
Побачив це Василько, підбіг до бабусі
й узявся віднести відерце. Добре в нього
серце!

А чи допомагаєш ти старшим?
Як саме?

- Хто з вас, хлопці, буде яблука їсти? — запитав Крутя та Сидя дідусь.
- Я! Я! — дружно закричали гномики.
- А хто їх із погребя дістане? — запитав дідусь. Перезираються гномики.
- Я вже не хочу, — каже Круть.
- І мені перехотілося, — каже Сидь.
- Ясно, — сказав дідусь, — мишей злякалися. А вони, щоб ви знали, так само бояться вас. Ходімо всі разом.
- ... Коли гноми поїли яблук, дідусь мовив:
- Хороше слово «Я», особливо тоді, коли той, хто його вимовив, береться щось гарне зробити. Ану ж, хлопці, запишіть це слово. Гномики написали «йа».
- А чого це ви так написали? — запитав дідусь.
- Бо ми ж чуємо два звуки — [й] та [а].
- Звуків чуємо два, а от позначати їх будемо однією буквою, і зветься вона — «Я».

А виглядає буква ось так — Я я.

[йа] Я я

— Така смішна буква, — каже Круть. — Голову опустила, ніжку відставила — думає про щось.

— Тепер цією смішною буквою ми й будемо позначати два звуки — [йа].

Стали гномики добирати слова, у яких чується [йа]. Чи нема їхніх назв серед зображених предметів?

97

Читаємо

■ **Склади** яр-ярм яг-ярк ял-ясн ян-ябл

■ **Слова** мо-я я-ма Я-рі-на я-лі-на Ра-я
Я-на Я-ків Та-я ту-я ма-як ба-ян Ял-та

■ **Речення** Марія сіяла квіти.
Твоя мама вдома?

■ **Текст** Яна сказала:
— Ой, он баба Яга йде! Який ніс, коси!
А баба каже:
— Яка я вам баба Яга? Я Рая, артистка!

Намалюйте в зошиті бабу Ягу так, щоб було не страшно.

— Давай, Сидю, гратися в школу, — запропонував Круть другові наступного дня. — Ти будеш називати слова, а я записуватиму.

От Сидь диктує: сила, поля.

А Круть пише: сила, пола.

Дідусь у них за директора. Каже:

— Що це ти, Крутю, написав? Ану прочитай.

Розгубилися гномики:

— Але ж, дідусю, в обох словах на кінці звук [а]!

— Тут, хлопці, не все так просто! У слові «сила» перед [а] звук [л] який?

— Твердий.

— От ви й написали «ла», і правильно зробили.

А в слові «поля» перед [а] звук [л'] який?

— М'який.

— Отож-то. Ви написали знов «ла» і зробили неправильно — м'якість [л'] зникла.

— А що ж робити, дідусю?

— Покликати букву «я». Тут вона позначає не два звуки [йа], а звук [а] та ще передає м'якість попереднього приголосного.

— То виходить, дідусю, що на позначення звука [а] є дві букви — а та я?

— Так. Після букв, що позначають тверді приголосні звуки, ставимо букву а, а після букв, що позначають м'які приголосні — букву я.

— Отже, дідусю, слово «ПОЛЯ» треба писати з буквою я?

— Так, хлопці. Тепер я вам диктуватиму слова, а ви будьте уважними.

Стали гномики уважно слухати слова, повторювати їх перед записом, і от що в них вийшло:

мала — маля вода — Надя синя — спіна
Ася — оса третя — вата буря — буран

— Ми все зрозуміли, — сказали гномики. — Якщо після букви приголосного стоїть а — треба вимовляти твердо, якщо я — м'яко.

— Отже, до читання!

Читаємо

■ **Склади** за-зя вза-взя ла-ля кла-кля на-ня
 сна-сня ра-ря кра-кря са-ся мса-мся
 та-тя рта-ртя

■ **Слова** узяв — коза мала — маля вина — сина
 гора — зоря коса — сядь вата — третя

Порівняйте:

ял-ля яз-зя ян-ня яр-ря яс-ся ят-тя

Прочитайте. У деяких складах я позначає два звуки.
Що позначає я в решті складів?

Над полями гуляли вітри.

Діти гуляли в парку.

Знайдіть слова, однакові за написанням.
Поясніть значення кожного з них.

■ **Текст**

Ляльки

Була в Ясі лялька Тетянка.
Гарна й розумна. Подарували
Ясі ляльку Барбі.

Що, на вашу думку, було далі?
Знайдіть слова, у яких буква я
позначає м'якість приголосних.

Послухайте вірш.
Завчіть його.

Збіглася до букви «я»
Дружних ящірок сім'я.

Г. Джемула

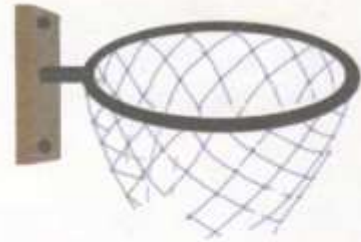
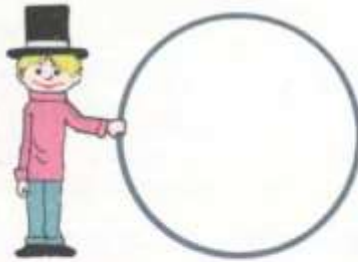

- Як правильно казати, дідусю: Юра чи Юрко? — поцікавився Круть.
- Та всяк правильно, тільки українською краще Юрко. А чого це ти?
- Та це ми з Юлею сперечалися.
- І хто ж виграв?
- Юля виграла. Але що ти хочеш, Юрко ж її брат!
- Бач, як їх назвали: Юля, Юрко.
- Так, дідусю, знову той звук [й] на початку слова. А далі звук [у]. Але ж не буду я писати «Йурко», правда, дідусю?
- Так, Крутю, звісно, ні. Бо є буква, яка позначає звуки [йу]. Ось вона — **Ю ю** (буква ю).

[йу] **Ю ю**

— На що вона схожа?

Послухайте віршик
про букву Ю.

В юрті буква «ю» жила,
Як на півночі була.

Г. Джемела

Назвіть слова з буквою Ю.

- Дідусю, а що таке «юрта»?
- Це такий будиночок північних народів. Подивися на малюнок.

Читаємо

101

юм-юрм юн-юск юр-юнк
юл-ювл юр-та юн-га
да-ю мо-ю ми-ю ю-ний
Юр-ко Ю-ля Ю-лі-ан

- Подивися, Крутю, на малюнки і знайди однакові звуки в назвах зображених предметів.

ЛЮК

ЛУК

- Однакові звуки— [у] і [к]. А перші звуки різні: у слова «лук» [л] твердий, а в слові «люк» — [л'] м'який.

- А тепер подивися, Крутю, якою буквою позначили м'якість звука [л'] та наступний звук [у].

- Буквою ю, дідусю. Виходить, вона, як і буква я, може позначати і два звуки [йу], і один звук [у] після м'якого приголосного.

■ Склади	ту-тю	рту-ртю	су-сю	всу-всю
	лу-лю	злу-злю	ку-кю	ску-скю
	пу-пю	шпу-шпю	ру-рю	кру-крю
	юл-лю	юм-мю	юн-ню	юр-рю юп-пю

■ Слова	салат — салют	знав — зняв
	лак — люк	грудка — грядка
	Іра — Юра	взула — взяла́
	Оля — Юля	земля — землю

■ Текст

Погані діти

— Я не буду гратися з Юрком, — сказала Валя. — Він у мене якимось яблуком кинув.

— Він укинув мою ляльку в калюжу, — мовила Люда.

— Мене він ударив, — обізвався Ярик.

— Мені він язика показував, — сказав Женя.

...Юрко прибіг до свого дідуся та й став скаржитися:

— Які, дідусю, у нас у дворі діти погані — у гру мене не приймають!

— Може, ти сам винен? — запитав його дідусь.

А ви гралися б із таким Юрком?
Чому?

— Цікаво виходить, дідусю, звук [а] позначають букви а та я, звук [у] позначають букви у та ю. А ще в назвах букв я та ю заховався звук [й], — говорив Круть дідусеві після заняття.

Урок 34

103

Круть ділився з дідусем горіхами.
А що любив він співати власні пісеньки,
то й цього разу співав:

— Круть горішки роздає:

Це твоє, а це — моє.

От і порівну всім є!

О, дідусю, знову звук [й] у словах
«роздає», «твоє», «моє», «є»!

— А який звук іде далі? — запитав дідусь.

— Далі стоїть звук [е]. Уже в нас був звук
[й] перед [а], перед [у], а це вже перед [е]...

— А які букви позначали його?

— Коли ми чули [йа] — брали букву я,
коли чули [йу] — букву ю, а тепер
чуємо [йе], а букви для позначення
я не знаю...

— Є в нас така буква, Крутю, є. Ї зветься
вона «Є», а виглядає ось так: **Є є**.

[йе] Є є

- Вона схожа на С із язичком усередині.
- Прочитай склади й назви звуки, позначені буквами Є, Л, Н, Т.

ЄЛ, ЄН, ЄТ.

Круть назвав:

- [йел], [йен], [йет].
- А що буде, коли ми букви в складах поміняємо місцями?
- Коли ми це зробимо, одержимо склади: лє, нє, те, де звуки [л'], [н'], [т'] стали м'якими, а звука [й] не стало, залишився звук [е]. Вимов і послухай себе сам.

104

— А й справді, дідусю! Цікава виходить річ: то буква Є два звуки позначає, а то звук [е] та м'якість приголосного. — І Круть став читати:

Зробіть це й ви.

єз-зе ер-ре єс-се
єл-ле те-те не-не
зе-зе ре-ре се-се

- Виходить, дідусю, що звук [е] позначають дві букви — е та є!
- Гарний висновок, Крутю! Отже, читаємо!

Читаємо

■ Слова мо-є ви-є да-є Є-ва є-нот ма-є-те
си-не лє тре-те

лине — синє трете — трете

■ Речення Єва малює єнота.
Літне небо синє.

Назвіть слова, де Є позначає два звуки, а потім слова, де Є позначає звук [е] та м'якість приголосного.

■ Текст

Нас у мами троє. Ми не
лінуємося. Єва миє посуд.
Євген його складає.
А третє, останнє дитя — я.
Воно гуляє.

А як ви допомагаєте вдома?

Прочитайте

Люблять музику єноти,
Є гітара в них, є ноти.

Г. Джемула

Придумайте пісеньку
для єнота.

105

— Ой, дідусю, — ще з порога заговорив Круть, — наша кішка знайшла їжачка! Він скрутився в клубок, а вона хоче лапою його перевернути.

— Бач, яка — нічого не боїться! Неси її сюди, Крутю.

...Уже коли забрали кішку, Круть сказав:

— Яке смішне слово «її», дідусю! Знов звук [й], а далі [і], ще й два рази підряд. Ї в слові «їжак» ці звуки на початку слова...

— А подивися на малюнки, Крутю.

Чи є звуки [йі] у назвах зображених предметів?

— Ну, дідусю, це вже як я захочу!

Якщо скажу «потяг» — то нема, а якщо скажу «поїзд», то є.

Якщо скажу «солдат», то нема, а як скажу «воїн», то є...

— Бач, який ти, Крутю — можеш один предмет двома різними словами назвати! Але тепер будь уважний: я називатиму різні слова, а ти плескай лише на звуки [йі]. Не сплутай, коли звучатиме просто [й]. Слова будуть такі:

майка, мої, їла, йде, край,
краї, вії, війне, зайде, заїде.

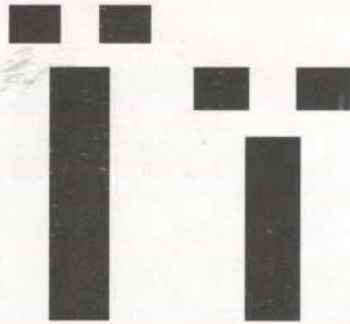

Круть «упіймав» 5 слів. А ви скільки?

— Якою ж буквою позначають ці звуки, дідусю?

— Для них є особлива буква — **її!**

[йі]

— Наче ніс і двоє очей. Чим же вона особлива?

— А от порівняй.

Позначають 2 звуки: **ял юл ел їл**

Позначають м'якість приголосного: **ля лю ле —**

— Тобто буква **ї** не позначає м'якості приголосних звуків?

— Саме так, Крутю. Я ж кажу, це особлива буква.

А м'якість приголосних позначає буква **і**. Тож ніколи не став після букв приголосних букву **ї!**

А тепер почитаймо! Чітко вимовляй [йі], коли зустрінеш букву **ї**.

Читаємо

■ **Склади** їд-їзд їз-їлк їл-їсн їн-їрт

■ **Слова** ї-жа їв ї-ла ї-ли га-ї сво-ї тво-ї сто-їть
рій — рої мій — мої край — краї — країна

■ **Речення** У Марії гарні мрії.

■ **Текст**

Їжак покликав їсти й пити
Своїх маляток — їжаків.
Та не схотіли їсти діти —
Він їхню їжу сам поїв.

Н. Забіла

Чому діти не хотіли їсти?
Чим їжак годує своїх малят?
Назвіть слова з буквою **ї**
і скажіть, які звуки вона позначає.

— Я от подумав, дідусю, — сказав Круть, — що звук [й] грається з нами в хованки: чуємо [й] — позначаємо буквою й, чуємо [йа] — буквою я, чуємо [йу] — буквою ю, чуємо [йі] — буквою ї, а ще ж часом чуємо [йо], і чомусь не позначаємо ці звуки однією буквою...

— Нема в нашій мові такої букви, Крутю, і це треба пам'ятати. А щоб краще орієнтуватися, пограємося. Я називатиму слова, а ти слухай, який звук іде за звуком [й], і називай (або записуй) букву, якою позначатимеш цей звук:

ялинка, знайома, маю, твої, сяє, Юля, Йосип,
байка, давай, Єва, їжа, йду, їду.

Прочитайте ряди слів і скажіть,
у якому ряду букви **я, ю, є, ї**
позначають два звуки.

Що позначають букви **я, ю, є**
в другому рядку?
А в такому реченні:

1. Має, герої, заїду, юрта,
маяк, Яків.
2. Сяду, люк, третє, Оля,
синє, сиплю.

Єнот миє свою їжу.

Текст

— Татку, я вже вмію їздити на велосипеді! —
радіє Сергійко. — Ось глянь!
І справді — катався, катався, й ні разу не впав.

Назвіть слова, у яких є звук [й].
Знайдіть слова, у яких букви **я, ю, є**
позначають м'якість.
Які ще букви позначають м'якість?

Розкажіть, як ви вчилися
кататися на велосипеді.

Назвіть
зображені предмети.
Що ви про них знаєте?
Розкажіть, чи є звук [й]
у їхніх назвах.

— Вставай, Крутю! Вставай, онучку! — ніяк цього ранку дідусь не міг підняти гномика з ліжка.

— Ой, дідусю, мені таке снилося! — озвався нарешті Круть. — Одні казки!

— Ти казки дивишся, а я біля тебе сиджу-сиджу, буджу-буджу — аж стомився.

— О, дідусю, знов новий звук у тебе в словах «сиджу» та «буджу» — [дж]! — сказав Круть.

— Не тільки в цих словах, — мовив дідусь, — глянь, он біля вишні скільки джмелів та бджілок!

— Знову звук [дж] у слові «джмелів», а в слові «бджілок» — [дж'] — м'який! Щоб ти мене, дідусю, не запитував, то я скажу сам: це дзвінкі приголосні звуки, а їхні глухі пари — [ч] та [ч'], я вже шепотів: [дж]–[ч], [дж']–[ч']!

— Ну що ж, Крутю, лови слова зі звуками [дж] та [дж']:

джин, пружина, жити, джем, раджу,
кажу, вожу, воджу, їжджу, дріжджі.

Круть «упіймав» 5 слів.
А скільки впіймали ви?

- А яка буква позначає цей звук? — поцікавився Круть.
- Тут, Крутю, така справа, що спеціальної букви для позначення цього звука нема. У ньому чується одночасно і [д], і [ж], тож позначають його двома буквами — д і ж.
- Цікаво! А як же читати?
- Читати слід як один звук. Починаймо.

джа-адж	джу-удж	джо-одж	дже-едж
джи-идж	джі-ідж	жа-джа	жу-джу
жо-джо	же-дже	жи-джи	жі-джі

Читаємо

вожу — раджу	джем — уже	джин — жив
дріжджі — ножі	бджоли — жовті	саджав — жав

Текст

День народження джмеля

Вкрились рястом доли.
Прилетить до джерела,
Джмелики і бджоли —
Тут кульбабки рясно так
Не цвіли ніколи!

Г. Джемула

111

Які, на твою думку,
подарунки одержав джміль?

- Ну, Крутю, що скажеш про нові звуки?
- О, таких у нас ще не було — щоб один звук дві букви позначали! То букви я, ю, є, ї позначали по два звуки, а то — на тобі!
- А які слова зі звуками [дж] та [дж'] тобі запам'ятались?

Круть назвав багато слів.
А скільки назвете ви?

— Скажи мені, дідусю, чи є ще в українській мові звуки, схожі на [дж]?

— Усі звуки, Крутю, не схожі один на одного!

— Я маю на увазі такі звуки, що позначаються двома буквами!

— Тихіше, Крутю, у тебе надзвичайно дзвінкий голос!

— А я знаю, дідусю, чому ти сказав «надзвичайно дзвінкий»!

У цих словах є однаковий звук — [дз]!

— Правильно, Крутю. Ну й вушка в тебе — усе чують!

Розкажи ж про цей звук.

— Він, дідусю, твердий дзвінкий приголосний звук.

М'яка пара — [дз'], а глуха — [ц] та [ц'].

— Оце, Крутю, й усі тобі звуки. Тепер лише уважно «лови» ці звуки, бо я слова називатиму:

дзвін, звір, зелень, дзелень, дзенькіт,
гроза, кукурудза, дзумкати, зумів,
ґедзь, князь.

— Я в цьому звукові, дідусю, чую і [д], і [з] —
чи не позначають його часом буквами д та з?

— Їще й як позначають, внучку! Ї саме буквами д та з.
Так що вчимося читати.

Круть «упіймав» 6 слів.
А ви?

Читаємо

■ **Склади** адз-дза удз-дзу едз-дзе идз-дзи
ідз-дзі ядз-дзя юдз-дзю одз-дзо-дзю

Читайте й порівнюйте вимову:

зе-зе-зе — дзе-дзе-дзе за-за-за — дза-дза-дза
зі-зі-зі — дзі-дзі-дзі

■ **Слова** дзумкати родзінки дзьоб гудзь
дзижчати дзиґа гудзик дзявков

■ **Речення** Песик **дзявков** на Гандзю.
ґава несла в **дзьобі** гудзик.

■ **Текст** Вітер гойдав дзвіночки, і вони стиха дзвеніли.
— Гарний дзвін, — дзижчала бджілка.
— Нічого не чую, — бурчав павучок.

113

Чому павучок
нічого не чув?

Подивіться, якими
бувають дзвіночки,
і складіть про кожен
із них речення
(тобто скажіть, що який
дзвіночок робить).

Розгадайте
ребус.

ДЗ +

Наші гномики знову гралися в школу. Сидь був учителем. Він диктував слова: м'яч, п'ю, б'є.

Круть записав: мяч, пю, бе.

— Ану ж прочитай, Крутю, що ти написав, — мовив дідусь.

Прочитав Круть — розгубився:

— Тут історія, дідусю, просто детективна!

Коли я вимовив слово «м'яч», то після твердого [м] був звук [й], а як написав, то [м'] став м'яким, а звук [й] кудись зник. У слові «п'ю» звук [й] чувся після твердого [п], а при записі [п'] пом'якшився, а [й] зник; у слові «б'є» звук [й] стояв після твердого [б], а при записі [б'] пом'якшився, а [й] щез, та ще вимовляв я ці звуки роздільно, а після запису вони зливаються при вимові...

— Для того, Крутю, щоб приголосні не зливалися, не зникав [й], приголосні не пом'якшувались, а вимова була роздільною, маємо спеціальний значок «'» — апостроф.

Розгляньте малюнок, назвіть зображений предмет. Після якого приголосного чуємо звук [й]?

Читаємо

Повчіться читати склади й слова з апострофом.

вя–в'я пю–п'ю свято — в'яже віхола — в'їхала
вє–в'є бю–б'ю буря — бур'ян пюре — п'ють
мя–м'я зі–з'їв бюст — б'ють сама — сім'я

Розгадайте ребуси.

5' та

При 5

Прочитайте вірш.

Що ви знаєте про апостроф? Прочитайте слова так, ніби апострофа нема. Що змінилося?

Дев'ять, п'ять, пір'їна, в'ється...
Знак апострофом зветься.
П'ять цукерок з'їв хом'як...
Дуже симпатичний знак!

О. Кононенко

Прочитайте оповідання.

Хом'ячок та м'ячик

115

Хлоп'ята Дем'янко та Валер'ян вийшли на подвір'я.
Бачать — аж Гриць із новеньким м'ячиком походжає.

— Дай разок ударити, — попросив Дем'янко.

— Не дам, бо ще вікно розіб'єш!

— А мені дозволиш? — запитав Валер'ян.

— І тобі не дозволю, ти ще його кудись у бур'ян закинеш...

Аж тут прибігла Мар'янка:

— Гей, хлопці, дивіться, якого мені хом'ячка подарували!

Побігли хлоп'ята на хом'ячка дивитися,
а про м'яч і думати забули!

Як ви думаєте, що було далі?

Прочитайте чітко.

буран — бур'ян — буряк
перо — П'єро — пюре — п'ють
Гороб'ятам добре спати —
В'є м'яке гніздечко мати.

Г. Джемуга

— Дійсно, це дуже необхідний знак, — вирішили Круть і Сидь.

— Я, дідусю, вирішив усі вивчені нами букви записати, — сказав якимось Круть. — Ї от кілька разів починав, а все не виходить: знаю, що усіх букв 33, так то забуду якусь написати, то двічі напишу. Якби був якийсь порядок, щоб кожна буква мала своє місце!

— Такий порядок, внучку, є, і зветься він алфавітом, — сказав дідусь. — Люди домовились, у якому порядку мають стояти букви, завчають його, тобто алфавіт, напам'ять, і тоді вже жодної букви і не забудеш, і не повториш. Ось він, алфавіт, іншими словами «азбука», «абетка».

Аа	Бб	Вв	Гг	Гг	Дд	Ее	Єє	Жж	Зз	Ии
а	бе	ве	ге	ге	де	е	є	же	зе	и
Іі	Її	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	Сс
і	ї	йот	ка	ел	ем	ен	о	пе	ер	ес
Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ	ь	Юю	Яя
те	у	еф	ха	це	че	ша	ща	знак м'якшення	ю	я

Прочитай вірш
про алфавіт.

Посилає всім привіт
Славне місто Алфавіт
Знаки-букви в нім живуть.
Їх по-різному зовуть.
Хто із ними подружився,
Той читати навчився.
Тож вивчайте алфавіт
І розумними ростіть.

Г. Джемула

— А як же його вивчити?

— А ти, Крутю, один раз проспівай його, як пісеньку, можеш на мотив «Галя по садочку ходила», другий раз прочитай сердито, далі — весело, таємничо, сумно, недовірливо, та все частинками, на скільки повітря в грудях вистачить, от і запам'ятаєш.

А далі — пограйтесь із Сидем.

Гра 1

Один називає букву,
другий — її сусідів за алфавітом.

Гра 2

Придумай речення так, щоб кожне слово починалося з наступної букви алфавіту, наприклад:

Котик ловив мишку.

Гра 3

Загадуй букви через їхній номер в алфавіті.
Хто ці букви знайде — матиме слово, наприклад:

6 12 18 31
д е н ь

— А тепер поговоримо про букви. Назви ті, які позначають:

- голосні звуки;
- звук [й];
- два звуки;
- парні дзвінки та глухі;
- приголосні.

Круть назвав —
зробіть це й ви.

Прочитайте алфавітну історію. Перевірте, чи насправді всі слова стоять за алфавітом. Яка буква не потрапила в текст? Чому?

— Агов, бобри, видри! Галки, ґави, дятли!
Ей, еноти, жабки!

Заєць і їжак йшли кликати лісових мешканців на озеро послухати рулади соловейка.

— Талант! Успіх — фантастичний! —
хвалили цього чарівника шанувальники. —
Ще юний який!

Розгляньте малюнок.
Який епізод історії
зобразив художник?

118

— От, Крутю, і все, що треба знати читачеві, —
сказав дідусь. — Тепер не тільки я тобі, а й ти мені
зможеш прочитати гарну книжку.

УРА! УРА! УРА!
УРА! УРА! УРА!
УРА! УРА! УРА!
УРА! УРА! УРА!

Дві білки й лисиця

Знайшли дві білочки горіх та й засперечалися.

— Він мій, — сказала перша білка, — я його перша побачила!

— Ні, мій, — кричить друга. — Я його підняла!

Почула цю суперечку лисиця.

— Не сваріться, — сказала вона, — я помирю вас!

Стала вона між білками, розкусила горіх і каже:

— Ця половинка належить тому, хто побачив горіх, ця — тому, хто його підняв. А зерно буде мені за те, що я вас так гарно помирила.

З цими словами лисиця віддала білкам порожні шкаралупи, а серединку поклала собі в рот. Ось воно як буває!

Розгляньте малюнки до історії.

120

Що за чим іде? Розкажіть казку за малюнками, поставивши їх у правильному порядку.

Як би ви повелися на місці білочок? А на місці лисички? Як ви гадаєте — іншим разом сперечатимуться білочки знову, знайшовши горішок?

Чи є за що білочкам подякувати лисичі?

Розкажіть цю казку своїм рідним, влаштувавши для них передачу «На добраніч, дорослі!»

Урок 42

121

Стояв одного разу Круть біля вікна й дивився, як затихає дощ.
— Агов, Крутю, іди-но подивися, що дощик забув на небі! —
покликав його дідусь.

Глянув Круть на небо й побачив величезну райдугу.

— Її, внучку, називають ще й веселкою, — мовив дідусь. —

А які ти кольори на ній бачиш?

— Червоний, синій, жовтий та ще зелений, — відповів гномик.

— А насправді їх сім. Полічимо разом:

червоний, оранжевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий.

Намилувавшись досхочу, Круть повернувся до столу і став малювати веселку.

Спробуйте й ви
це зробити в альбомі.

Запам'ятати порядок кольорів
допоможуть перші букви такого речення:

Чиж, **о**рел, **ж**уравлик **з**разу **г**еніальну **с**клали **ф**разу.
е р о е о и і
р а в л л н о
в н т е у н і л
о ж и н б й й е
н е й и и й т
и в й й й о
й и й й й в
й й й й й й й

А тепер прочитай віршик, називаючи кольори,
якими з тобою поділиться веселка.

Веселка в кольорах

маки, пісок.
Гілка гойдає листок.
Жук в небі гуде.
 волошка у житі цвіте.
Сонце землю пече
І наша річка тече.

122

Прочитайте.
Як утворилися
назви цих
кольорів?

Бузковий, трав'яний,
малиновий, гірчичний,
вишневий, лимонний,
небесний.

Знайдіть слова,
які називають відтінки
зеленого, жовтого
та червоного кольорів.

— Як добре, що веселка подарувала всьому такі
веселі кольори! Навіть сірий гарний, бо це колір
дощової хмарки, навіть чорний, бо це колір нічки.
Що б це за життя було, якби у світі все було тільки білим?

І Круть став малювати в альбомі все, що хотів, веселими
фарбами (а найбільше він любив червоний та зелений кольори).

Які кольори
найбільше любите ви,
друзі?

Намалюйте все, що хочете, і влаштуйте кімнатний
вернісаж (виставку картин у кімнаті).

Урок 43

123

Сидів одного разу Круть зовсім не в гуморі.
— Чого носа повісив, Крутю? — поцікавився дідусь.
— Та набридла ця похмура погода, уже третій день сонечка нема.
— А ти намалюй собі сонечко, от і буде тобі веселіше, — порадив дідусь.

Сів гномик до столу й намалював сонечко.
Узяв Круть свій малюнок, вийшов із ним на вулицю та й став закличку сонечку співати, у гості його запрошувати:

Вийди, вийди, сонечко, на дідове полечко,
На бабине зіллячко, на наше подвір'ячко,
На рясненькі квіточки, на маленькі діточки,
Тут вони граються, тебе дожидаються!

Тільки він так заспівав, як крізь хмари проглянуло сонечко, а на його руку червоненька комашка з чорними цятками сіла.

— От бачиш, Крутю, — мовив дідусь, — одразу тобі три сонечка — на небі, в альбомі й на руці.

Сонечко на небі засвітило дужче, а сонечко-комашка розправило свої крильця й полетіло до таких, як воно саме.

Спробуйте
знайти два
однакові
сонечка.

124

Урок 44

— Наступної суботи підемо до лялькового театру, — сказав дідусь.

— А сьогодні який день? — запитав Круть.

— Сьогодні — четвер, — відповів дідусь.

— Скільки ж це ще днів мені чекати? — замислився Круть.

Допоможіть гномику порахувати дні, бо він знає лише понеділок, середу, четвер та суботу.
А днів же в тижні сім!

Щоб краще їх запам'ятати, прочитайте віршик.

Назвіть дні тижня в правильній послідовності.

Я себе перетрудив,
поки яблуньку садив.
В **понеділок** ямку вирив,
у **вівторок** воду вилив,
Бігав в **середу** у ліс,
звідти яблуньку приніс.
У **четвер** трудився зранку —
вставив яблуньку у ямку.
Поки трохи прикопав,
то вже й **п'ятницю** застав.
У **суботу** знов полив —
аж в **неділю** відпочив.
Це заняття непросте —
хай великою росте!

Г. Джемугла

Прочитайте з Крутем казку.

День і Ніч

— Як тебе звать? — спитав у Ночі День.

— Як звать? Ніяк не звать. Ніч та й годі.

— А як зватимуть тебе завтра?

— Що значить «зватимуть завтра»?

Завтра теж зватимуть Ніч.

— А як тебе звали вчора?

— Теж Ніч.

— А мене сьогодні звать вівторком,
завтра зватимуть середию, а вчора звали
понеділком, — сказав День.

М. Малишевський

Що було раніше —
вчора чи позавчора?

Назвіть підряд 5 днів тижня,
не вживаючи їхніх назв.

Що буде раніше —
завтра чи післязавтра?

Намалюйте в альбомі листок календаря того дня,
який ви любите найбільше, веселими кольорами.
Прикрасьте малюнок.

126

Урок

45

Сьогодні субота, сьогодні навіть ледарі прибирають, а що вже казати про Крутя!

Допоможіть гномику вибрати предмети, за допомогою яких він прибиратиме.

Прибрав Круть у кімнаті, а тоді вийшов у двір, узяв великого березового віника і так заходився замітати, що любо подивитися, хоча й курява здійнялася аж до хмар.

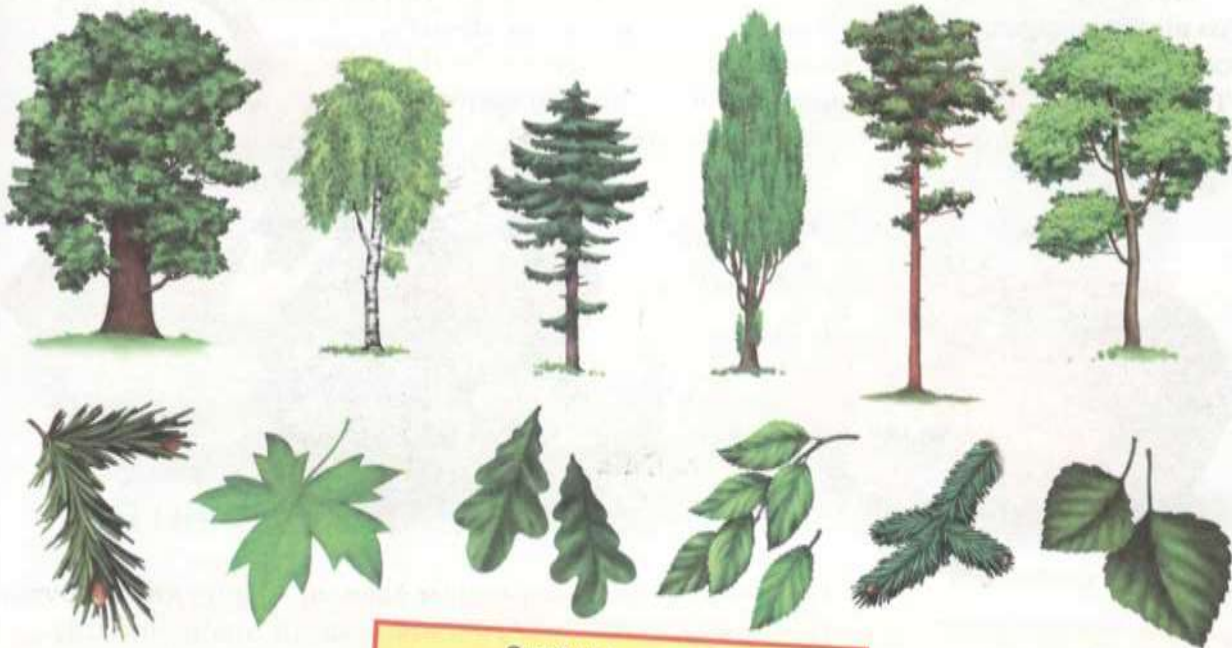
— Заметушечка ти моя, — мовив дідусь. — Якби ти був дівчиною, то я тобі ось якої пісеньки заспівав би:

Я у мами одна, мов билиночка.
Коли вдома сама — беру віничка
І кругом замету, чистоту наведу,
Щоб ніде не було пилиночки.
А як мама прийде, все обдивиться,
Зразу віник знайде, смішно скривиться,
Поцілує свою заметушечку,
Покладе спочивать на подушечку
Й після мене мете аж до раночку —
Поправляє мою замітаночку.

В. Логоза

Звісно, після такого замітання довелося вікна в хатинці мити. Але то нічого, навчиться ще Круть великим віником замітати! А осінній вітер подивився на Крутеву роботу — і собі давай у лісі замітати! Порозносив листочки так, що й не розбереш, з якого дерева вони впали.

127

Знайдіть дерева,
з яких ці листочки впали.

128

Урок 46

Коли б Круть довідався, що хтось не любить свіжого борщу, то він дуже здивувався б. Тому що гномик борщ любить, особливо той, який вони варять разом із дідусем. Тільки допоможіть йому вибрати потрібні для цього продукти, але швидше, бо вода вже кипить!

— Ну й смачнючий борщ нам удався! — вигукнув Круть.
— Це, мабуть, тому, що ти в мене такий працьовитий, як малята в сороки-білобоки, — відказав йому дідусь.
І розповів Крутю ось таку казку.

У сороки-білобоки п'ять малят-сороченят.
 Усі чисто хочуть їсти — треба всім їм дати лад.
 От сорока-білобока пострибала за поріг,
 І до хати працювати покликала діток всіх.
 Той, здоровий, носить дрова,
 Той, меткий, пшоно товче,
 Третій в чашку цідить бражку,
 А малий млинці пече.
 Тільки п'ятий хоче спати,
 Помагати не спішить —
 У садочку в холодочку
 Ліг на травці та й лежить.

...У сороки-білобоки все вже зроблено, як слід.
 Вся родина й господиня посідали за обід.

Всім по чашці, всім по бражці,
 Ще й млинців по п'ять — по шість.

А ледаче хай поплаче —
 Хто не робить, той не їсть!
 Як почув це братик п'ятий —
 Не схотів на травці спати,
 А промовив: «Як це так?
 Ви в господі, я в городі —
 До роботи й я мастак!»
 Ось він поле бараболю,
 Обробляє залюбки,
 До городу носить воду,
 Поливає огірки,

І сорока-білобока не нахвалиться сама:
 — В мене діти працюваті, зовсім ледарів нема!

Н. Забіла

Що ви вже вмієте робити?
 Що ви любите робити?

Сподіваємося, свою кімнату ви прибираєте самі?
 Молодці!

130

Урок

47

У Крутя є друг — гномик Сидь. Люблять вони удвох у грати. Коли Сидю дали ось таку , то він її сам не з'їв, а поділився нею з Крутем. Ось так.

Крутеві дідусь подарував . Сидь нею грався, поки не загубив. Круть хоч і плакав, але на Сидя не розсердився. А машинку вони потім удвох знайшли під .

Правда ж, гномики вміють дружити?

А у вас є такий друг?
І чи вмієте ви дружити?

Кіт з Рябком були друзяки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м'ясо й сало,
Бо котові завжди мало.
А Рябко зітхав у тузі:
— Хай бере, на те ж ми друзі.
Діти, ви скажіть мені:
Кіт Рябкові друг чи ні?

Л. Повх

Прочитайте оповідання.

Два товариші

Ішли якомсь лісом два товариші. Назустріч їм вийшов ведмідь. Один кинувся тікати й виліз на дерево, а другий залишився на дорозі. Упав він на землю й прикинувся мертвим. Він знав, що ведмеді не чіпають мертвих.

Ведмідь підійшов до хлопчика, понюхав його обличчя й пішов собі. Товариш зліз із дерева та, сміючись, каже:

— Ну, що тобі ведмідь на вухо сказав?

— Він сказав мені, — відповів хлопчик, — що поганий із того товариш, хто залишає друга в біді.

За Л. Толстим

Чи справді ведмідь
щось сказав хлопчику?
Що, на вашу думку,
було далі?

Учись бути другом

Жили-були горобчики Чик і Чирик.

Якось прислала бабуся Чику повний ящик пшона. Нічого не сказав про це Чик товаришу.

— Якщо я буду роздавати пшоно, мені самому нічого не залишиться, — подумав він.

Пшоно з'їв, а коли викидав ящик, то кілька зерняток випало.

Знайшов їх Чирик і приніс Чикові.

— Чику, я знайшов десять зерняток пшона. Давай порівну склюємо.

— Навіщо? Ти знайшов, ти і їж, — мовив Чик.

— Але ж ми друзі, — сказав Чирик. — А друзі повинні ділитися!

Соромно стало Чикові. Узяв він зернята й каже:

— Дякую тобі, Чирик! І за зернятка, і за урок... дружби!

За М. Пляцковським

Що, по-вашому, було далі?
Чи схоже чимось
це оповідання на попереднє?

Урок 48

Гномик Круть знає всі цифри.
Він лічить так:

1

один

2

два

3

три

4

чотири

5

п'ять

6

шість

7

сім

8

вісім

9

дев'ять

Його друг Сидь рахує ось так:

1

один

2

два

3

три

5

п'ять

6

шість

8

вісім

10

десять

Чи правильно він рахує?

Напишіть цифри,
які пропустив Сидь.

Їжачок назбирав яблук і груш.
 Він з'їв яблука і груші,
 і в нього залишилося яблука і груш.
 Ними він пригостив Крутя й Сидя.

Яблука їжачок поділив так: / ,

а груші — отак: / .

Чи порівну їжачок розділив яблука та груші? Як зробити, щоб груш було порівну?

Гномики їжачкові на зиму подарували шкарпетки.

Скільки пар шкарпеток йому потрібно?

А потім вони разом читали лічилочку для ніг.

Сказала квочка: «Кво-кво-квох!»
 Лічу я запросто до двох!
 — Пусте! — коза почула. —
 До чотирьох лічу я!
 Жук продзижчав їм з висоти:
 — А я лічу аж до шести!
 — Я до восьми! — докинув чинно
 Павук, що спав у павутинні.
 — Мені задачка ця проста!
 Захочу — долічу до ста! —
 з глибокого підвалу
 стонога проказала.
 І тільки вуж поважний
 так міркував мовчазно:
 — Ех, мав би я хоч кілька ніг,
 Я б теж у спірку встряти міг!

Із журналу «Стежка»

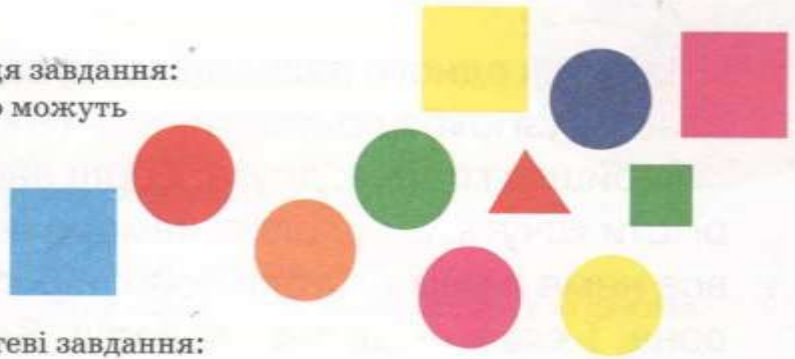
Сподіваємося, ви вже добре навчилися лічити!
 Отже, зобразіть в альбомі портрети всіх цифр
 веселими кольорами!

Урок 49

135

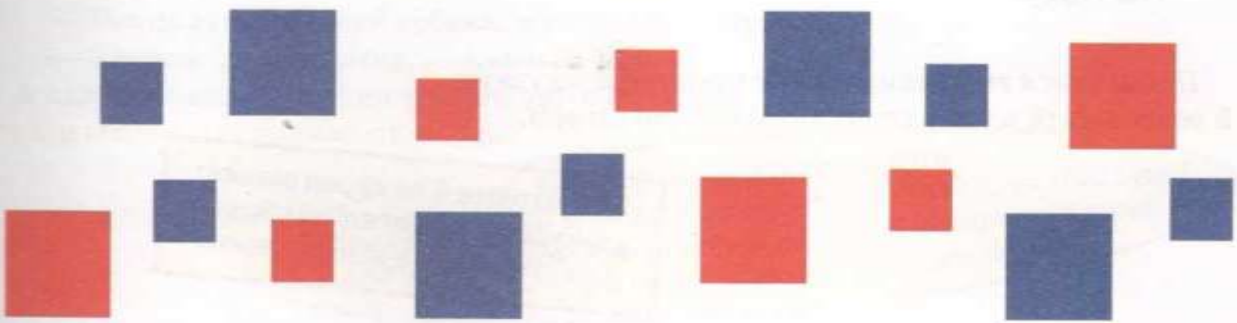
Круть приготував для Сидя завдання:
— Розглянь малюнок. Що можуть
означати цифри 4, 1 і 6?

Сидь теж приготував Крутеві завдання:

— Яких квадратів більше:

- 1) Великих чи синіх? Червоних чи великих?
- 2) Маленьких синіх чи маленьких?

Потім до гномиків прийшов їхній приятель Ходь, і вони стали бігати наввипередки. Сидь бігав швидше, ніж Круть, а Круть швидше, ніж Ходь. Хто з гномів бігав найшвидше? Хто найповільніше?

136

Стомилися гноми, сіли на лавку, а дідусь їм і каже:
— Гарно бігаєте, хлопці, хоч кого можна в магазин послати.
Черепах серед вас немає. — І розказав їм ось таку історію:

Взялися одного разу звірі обід варити, а черепаха визвалася хліба принести.

Проїшла година, друга. Борщ давно готовий. Звірі їсти хочуть, аж у голові паморочиться, а черепахи все нема й нема. Стали вони черепаху лаяти. І така вона, і сяка — звісно, голодні. Коли чують — від порога черепаха озивається:

— Якщо будете так на мене казати, то я й зовсім не піду!

Посміялися гномики, а потім стали пригадувати й розповідати один одному різні смішні історії.

Влаштуйте й ви серед рідних конкурс на найвеселішу історію. Призами будуть ваші малюнки.

Урок 50

13

Сиділи якось Сидь із Крутем на лаві й розмовляли.

— Іду я якось лісовою стежкою, — каже Круть, — і бачу — лисиця від зайця тікає, а він її ось-ось наздожене. Тоді лисиця стрибнула на дерево та й заховалась у дуплі.

— Не вірю я тобі, — каже Сидь.

— І правильно робиш. А як тобі ось ця історія.

Іду я собі, а тут із ялинки яблуко як стукне мене по голові! Я мало не впав.

— Теж не вірю, — каже Сидь, — на ялинці яблука не ростуть!

— Ніхто й не каже, що ростуть. Воно в білки з лап випало.

— Он воно що! А тепер послухай мою історію. Повертався я вчора додому, а тут Муха на мене як налетить, і давай гавкати! Ледве втік від неї.

— Хіба мухи гавкають?

— Так це ж сусідський собака, по кличці — Муха.

— Здорово ти придумав, — каже Круть.

А далі розказав Сидю, як у нього вирости крила і він облітав усі навколишні ліси.

Подумайте, чи може таке бути.
Роздивіться разом із гноміками малюнки і скажіть, чи таке буває.
Організуйте домашній конкурс на найнеймовірнішу історію
або такий самий конкурс серед друзів.

138

Урок 51

Одержав сьогодні Круть листа з Далекого лісу від гномика Рудя. Став читати, аж там: «У мене живе їжа».

— Живе їжа? — здивувався Круть. — Ще такого ніколи не чув!

— Читай-но далі, — каже дідусь, — тут щось не те.

Стали читати далі, і виявилося, що в Рудя живе їжак.

Дідусь сказав, що Рудь просто неуважний, раз букви не дописує.

— А я, дідусю, уважний? — запитав Круть.

— Це ми зараз побачимо, — відповів дідусь.

І запропонував Крутеві завдання.

Приєднуйтеся до нього!

Завдання 1

Розгляньте малюнки, знайдіть на них 10 розбіжностей.
За кожну знайдену розбіжність ви одержуєте 1 бал.

139

Завдання 2

Прочитайте й виправте помилки.

1. Кинула шишку на мене козуля,
В мене на лобі з'явилася куля.
2. Ми знайшли великий грип,
Петрик захворів на гриб.
3. Коса дає смачне молоко.

За кожну знайдену помилку ви одержуєте 1 бал.

Завдання 3

Прочитайте, закресліть зайве слово в кожному рядку.

Оля, Люда, Катруся, Ігор, Інна, Марина.
Муха, орел, голуб, горобець, шпак.
Липа, клен, береза, ромашка, тополя, дуб.

За кожне знайдене зайве слово ви одержите 1 бал.

Завдання 4

Розгляньте букви.

Коли побачите Н — обведіть її в кружок ось так: **Н**,И — підкресліть ось так: И,а Ц закресліть ось так: ~~Ц~~.

Н	И	Ш	Ц	Щ	И	Н	Н	П
Л	Н	Щ	И	Ц	И	И	П	Ц
М	И	Ш	Н	Щ	И	Ц	Ш	Ц
Щ	Ц	И	П	Л	Н	И	Ц	Щ

За знайдені шість букв Н, дев'ять букв И та сім букв Ц ви одержите по 2 бали.
Усього шість балів.

Підрахуйте всі бали.

140

- Якщо ви набрали 19–24 бали,
у вас високий рівень розвитку уваги.
Ви МОЛОДЦІ! Але не забувайте
й надалі розвивати її.
- Якщо ви набрали 13–18 балів, рівень
розвитку уваги у вас достатній.
Продовжуйте тренувати свою увагу.
- Якщо у вас 7–12 балів, ви маєте
середній рівень розвитку уваги.
Попрацуйте над її розвитком ще,
і ви матимете гарний результат!
- Результат від 0 до 6 балів свідчить
про низький рівень розвитку уваги.
Щоденно наполегливо вправляйтеся
у виконанні вправ, які формують
увагу, і ви обов'язково станете
дуже уважними!

Круть не лише Рудеві пише листа,
він і вам, друзі, листа написав.

